

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БОНДАРЕНКО Євгенія Володимирівна

УДК 378.147:81'24:629.5.072.8

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЄВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ СУДНОВОДІННЯ
У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Херсон – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті, Міністерство освіти і науки України, м. Ізмаїл.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
КНЯЗЯН МАРІАННА ОЛЕКСІЇВНА,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, професор кафедри
французької філології.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
РЕЗВАН ОКСАНА ОЛЕКСІЇВНА,
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
завідувач кафедри мовної підготовки,
педагогіки та психології;

кандидат педагогічних наук
БАРСУК СВІТЛАНА ЛЕОНІДІВНА,
Херсонська державна морська академія,
доцент кафедри англійської мови в судноводінні.

Захист відбудеться «28» грудня об 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 67.051.02 у Херсонському державному університеті за адресою: 73000, м. Херсон, вул. Університетська, 27, ауд. № 256.

З дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті www.university.kherson.ua Херсонського державного університету та в науковій бібліотеці за адресою: 73000, м. Херсон, вул. Університетська, 27.

Автореферат розісланий «28» листопада 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.В. Денисенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Принципово важливою в державних документах (Законі України «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки) визначено розробку теоретичного базису та інноваційних методів професійної підготовки майбутніх фахівців. Неабиякого значення в цьому аспекті набуває оптимізація підготовки саме майбутніх фахівців морського профілю, зокрема судноводіїв, оскільки її вирішення суттєво впливає на розвиток економічного потенціалу України.

Сучасний фахівець-судноводій має ефективно працювати в інтернаціональному екіпажі, аналізувати значну кількість міжнародних нормативних документів світової індустрії. Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти з Манільськими поправками (2010 р.), Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі (1974 р.), Міжнародний кодекс з управління безпекою (2003 р.), Конвенція про працю в морському судноплаванні (2006 р.), інші документи Міжнародної морської організації, освітньо-професійні програми підготовки бакалавра та магістра судноводіння передбачають становлення висококваліфікованих та компетентних фахівців, відповідальних, конкурентоспроможних на ринку праці, здатних до результативної роботи відповідно до світових стандартів.

Перед сучасним фахівцем постають нові вимоги до особистісних і професійних якостей, насамперед, швидкості прийняття оптимальних рішень в екстремальних умовах та їх донесення до членів команди, соціальної взаємодії у поліетнічному екіпажі, ефективної комунікації, саме тому система вищої морської освіти вимагає ефективної підготовки висококваліфікованих фахівців з глибокими професійно значущими знаннями, обов'язковим володінням українською та іноземною мовами.

Пріоритетним напрямом постає формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутнього судноводія у процесі фахового навчання. Володіння нею важко переоцінити, оскільки судноводій із сформованою професійно-мовленнєвою компетентністю здатний до високопродуктивної професійної діяльності в умовах жорсткої конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках праці, підвищення якості організації роботи екіпажів та піклування про людей на судах, управління рухом суден, забезпечення безпеки судноплавства.

Значущість даної проблеми посилюється ще й тим, що її вирішення суттєво впливає на підвищення професіоналізму курсанта, активізацію його творчих можливостей, розвиток загальної культури, здатності до співпраці в командній діяльності, формування вмінь самоосвіти.

Зазначимо, що аналіз наукового фонду з проблеми формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців свідчить про висвітлення в педагогічних джерелах методологічних засад розвитку професійної освіти в Україні (Б. Андрієвський, В. Андрущенко, Є. Барбіна, І. Бех, Н. Бібік, А. Богуш, В. Бутенко, Г. Васянович, І. Глазкова, В. Гриньова, О. Заболотська, І. Зязюн, Н. Кічук, В. Кремень, Н. Кузьміна, З. Курлянд, А. Маслоу, Н. Ничкало, Л. Петухова,

О. Пехота, Р. Пріма, В. Радул, О. Резван, К. Роджерс, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Співаковський, О. Сухомлинська, Л. Сущенко, Н. Ткачова).

Науковцями розглядалися шляхи та засоби підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема, й у контексті компетентнісного підходу (В. Байденко, Н. Бібік, В. Денисенко, Е. Зеєр, І. Зимняя, М. Князян, О. Коваленко, Т. Колодько, Н. Кузьміна, О. Мамчич, А. Маркова, Л. Мітіна, Л. Морська, Н. Мушинська, О. Овчарук, О. Пометун, В. Сластенін, Ю. Татур, М. Чошанов).

Досліджувався також теоретичний базис та методи формування мовленнєвої компетентності (Н. Бабиц, В. Боса, О. Горошкіна, О. Гончарук, Н. Завіниченко, О. Кравченко-Дзондза, І. Ланова, Н. Лопатинська, М. Орап, Н. Шацька), засоби активізації навчання української мови (Л. Лунгу, Н. Ковтун, Н. Остапенко, С. Свінтковська, О. Семенов, І. Соколова) та іноземних мов (О. Бігич, М. Васильєва, О. Гончар, М. Євтух, І. Задорожна, І. Зимняя, Г. Крючков, Р. Мартинова, С. Ніколаєва, О. Тарнопольський, О. Хромченко, Я. Черньонков).

Варто наголосити, що принципова увага акцентувалася й на підходах щодо вдосконалення морської освіти (В. Захарченко, М. Зінченко, В. Климов, О. Кудін, В. Лобастов, В. Онищук, О. Тирон), формування у майбутніх судноводіїв професійної спрямованості (Г. Варварецька), іншомовного професійного мовлення (С. Барсук), готовності до професійної діяльності (М. Кулакова), професійної компетентності (О. Попова, І. Сокол), соціокультурної компетенції (Л. Ліпшиць, Н. Слюсаренко, О. Фролова), соціальної компетентності (Н. Глебова), соціально-комунікативної компетентності (К. Ібрагімова, С. Моргунова, О. Тимофєєва), технічної компетентності (М. Мусоріна), професійної математичної компетентності (В. Кліндухова, О. Ляшко), лідерських компетентностей (О. Безлуцька), інформаційної культури (О. Безбах, Н. Степаненко, М. Шерман), професійних якостей (С. Глікман, Н. Сосницька), ціннісних орієнтацій (О. Мітракова, Т. Четверикова), підготовки до професійно орієнтованого спілкування (В. Смелікова). Розкривалися в наукових джерелах організаційно-правові засади діяльності судноводіїв (С. Буценко), історичні аспекти їхньої професійної підготовки (А. Солодовник), шляхи до використання інтерактивних технологій (Н. Волкова, Г. Попова, М. Шерман), копінг-стратегій (Т. Сирбу), самостійної роботи (О. Доброштан), встановлення міжпредметних зв'язків (Т. Колечинцева), забезпечення алгоритмічної підготовки в умовах інформаційно-комунікаційного середовища (С. Волошинов, А. Юрженко), формування міжкультурної комунікації (М. Сотер), роль династії морських офіцерів у розвитку морської справи (І. Рябуха).

Науковці одностайні в тому, що сучасний фахівець-судноводій має відзначатися науковим світоглядом, ерудицією, сформованою культурою комунікації, вміннями ефективно функціонувати в багатомовному просторі, швидко орієнтуватися в різноманітних галузях професійної діяльності, що дозволить забезпечити економічний розвиток України. Поряд з цим, незважаючи на внесок вітчизняних та зарубіжних науковців у вирішення різноманітних питань підвищення ефективності підготовки майбутніх судноводіїв, проблема формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців галузі знань 27 «Транспорт»,

спеціальності 271 «Річковий та морський транспорт», спеціалізації «Судноводіння» потребує спеціального наукового дослідження.

До того ж, аналіз стану проблеми формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв свідчить про існування суперечностей між:

- вимогою щодо підвищення ефективності професійної підготовки судноводіїв, здатних до ефективного спілкування в інтернаціональному екіпажі, з міжнародними партнерами тощо, та переважно низьким рівнем сформованості професійно-мовленнєвої компетентності у курсантів;

- необхідністю поглиблення уявлень про суть, компонентний склад професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв, критерії, показники її оцінювання та недостатнім рівнем наукової рефлексії цієї проблеми, яка й дозволяє розширити межі її розуміння та інтерпретації;

- важливістю формування у курсантів фундаментальних, системних знань, дієвих умінь, що репрезентують професійно-мовленнєву компетентність, переконання у її важливості, та відсутністю педагогічних умов й інструментарію їхньої реалізації задля ефективного оволодіння цією компетентністю.

Отже, актуальність проблеми, її недостатнє висвітлення в наукових джерелах і необхідність розв'язання об'єктивних суперечностей як на теоретичному, так і на практичному рівні зумовили вибір теми дослідження: **«Формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх спеціалістів судноводіння у процесі фахової підготовки».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою частиною комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної освіти «Формування професійної мобільності фахівців соціально-педагогічної сфери в системі багатоступеневої підготовки» (№ 0108U003295). Тему дисертації було затверджено на засіданні вченої ради Ізмаїльського державного гуманітарного університету (протокол № 5 від 26 лютого 2015 року) та узгоджено Радою з координації наукових досліджень Національної академії педагогічних наук України в галузі педагогіки і психології (протокол № 4 від 26 травня 2015 року).

Об'єкт дослідження: процес професійної підготовки майбутніх судноводіїв у вищих морських навчальних закладах.

Предмет дослідження: модель формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв та педагогічні умови її реалізації у вищих морських навчальних закладах.

Мета дослідження: розробити, науково обґрунтувати та експериментально перевірити модель формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв та педагогічні умови її реалізації у процесі фахової підготовки.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність та структуру поняття «професійно-мовленнєва компетентність майбутніх судноводіїв».

2. Розробити й експериментально перевірити ефективність моделі формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв.

3. Теоретично обґрунтувати та апробувати педагогічні умови

формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки.

4. Уточнити критерії, показники та рівні сформованості професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв.

Гіпотеза дослідження: формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв буде ефективним, якщо в процесі фахової підготовки впровадити модель формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв, котра містить цільовий, теоретичний, змістово-структурний, функціональний, організаційний, діагностично-результативний блоки, відображає єдність мети, наукових підходів, принципів, змісту, взаємопов'язаних етапів, методів, форм, засобів, критеріїв та таких педагогічних умов її реалізації:

– забезпечення усвідомлення майбутніми судноводіями значення професійно-мовленнєвої компетентності як чинника досягнення успішності їхньої професійної діяльності;

– поетапне розширення лінгвістичних, соціолінгвістичних, фахових знань, формування мовленнєвих умінь та вмінь взаємодії, переконання, самооцінки з їх проекцією на площину специфіки діяльності судноводія;

– оптимізація аудиторної та позааудиторної діяльності майбутніх фахівців із забезпечення інтеракції, співпраці, моделювання, наукового пошуку, самодіагностики та корекції професійно-мовленнєвої компетентності.

Відповідно до визначених завдань і для перевірки висунутої гіпотези використано такі **методи:**

– *теоретичні:* теоретичний аналіз та узагальнення висновків і результатів філософських, психологічних, педагогічних досліджень, вивчення інструктивно-методичної документації університетів з метою вивчення стану теоретичного і практичного вирішення проблеми формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців судноводіння (1.1–1.3), аналіз, синтез, порівняння, систематизація, класифікація, узагальнення – для розкриття суті та структури поняття «професійно-мовленнєва компетентність майбутніх судноводіїв» (1.1, 1.2), для обґрунтування педагогічних умов реалізації моделі у процесі фахової підготовки (1.3), моделювання – для розробки моделі формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв (1.3);

– *емпіричні:* діагностичні (педагогічне спостереження, бесіда, анкетування, тестування, методи експертних оцінок і самооцінок – з метою обґрунтування висновків про стан і динаміку рівнів сформованості професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв (2.1, 2.3), педагогічний експеримент – для перевірки ефективності розробленої моделі та педагогічних умов її реалізації (2.2);

– *статистичні:* для кількісного та якісного аналізу результатів дослідно-експериментальної роботи з використанням методів математичної статистики та їх інтерпретації для встановлення їхньої достовірності та репрезентативності (2.1, 2.3).

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі факультету судноводіння та Дунайського інституту Національного університету «Одеська морська академія», навчально-наукового

інституту морського флоту Одеського національного морського університету. Експериментальною роботою охоплено 260 курсантів.

Наукова новизна дослідження: полягає в тому, що

– *вперше* теоретично обґрунтовано й реалізовано модель формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв, котра містить цільовий, теоретичний, змістово-структурний, функціональний, організаційний, діагностично-результативний блоки, відображає єдність мети, наукових підходів, принципів, змісту, взаємопов'язаних етапів, методів, форм, засобів, критеріїв та педагогічних умов як функціонального ядра її реалізації (а саме: забезпечення усвідомлення майбутніми судноводіями значення професійно-мовленнєвої компетентності як чинника досягнення успішності їхньої професійної діяльності; поетапне розширення лінгвістичних, соціолінгвістичних, фахових знань, формування мовленнєвих умінь та вмінь взаємодії, переконання, самооцінки з їх проекцією на площину специфіки діяльності судноводія; оптимізація аудиторної та позааудиторної діяльності майбутніх фахівців із забезпечення інтеракції, співпраці, моделювання, наукового пошуку, самодіагностики та корегування професійно-мовленнєвої компетентності);

– *уточнено* суть поняття «професійно-мовленнєва компетентність майбутніх судноводіїв» (як особистісне утворення, котре віддзеркалює переконання у важливості володіння українською та англійською мовами за професійним спрямуванням, знання про норми мови, вміння аудіювання, говоріння (монологічного, діалогічного), читання, письма з урахуванням особливостей професійної діяльності судноводіїв, здатність до комунікативної взаємодії у мультикультурному просторі, співпраці, рефлексії та корекції курсантами свого мовлення), її структурно-компонентний склад, зокрема, мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-знанієвий, діяльнісно-процесуальний компоненти, критерії (особистісно-ціннісний, інформаційно-теоретичний, процедурно-функціональний), показники, рівні (низький, середній, високий);

– *подальшого розвитку* набули положення про організацію самостійної роботи у фаховій підготовці майбутніх судноводіїв.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що модель формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв та педагогічні умови її реалізації можуть бути використані викладачами у процесі фахової підготовки курсантів, а саме: теоретичні положення, практичні напрацювання, викладені в дисертації, опубліковані науково-методичні матеріали *можна використовувати* для оновлення змісту лекційних і практичних занять, а також при створенні навчальних посібників, методичних рекомендацій з навчальних дисциплін «Ділова українська мова», «Англійська мова за професійним спрямуванням», для підготовки студентів до написання курсових і магістерських робіт, у процесі організації виробничої практики в університетах морського профілю, морських коледжах, закладах підвищення кваліфікації фахівців-судноводіїв.

Основні положення дисертаційного дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Одеського національного морського університету (довідка про впровадження від 04.09.2018 р.), Національного університету «Одеська морська

академія» (довідка про впровадження № 661 від 05.09.2018 р.), Дунайського інституту Національного університету «Одеська морська академія» (м. Ізмаїл) (довідка про впровадження № 564 від 17.09.2018 р.), Київського інституту водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного Державного університету інфраструктури та технологій (довідка про впровадження 01/11-1145 від 17.09.2018 р.), Приватного закладу «Морський інститут післядипломної освіти імені контр-адмірала Федора Федоровича Ушакова» (довідка про впровадження від 19.09.2018 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення, результати та висновки дослідження обговорювалися на науково-практичних конференціях: міжнародних: «II Дунайські наукові читання: духовно-творча константа особистості» (м. Ізмаїл, 2016 р.), «Практична психологія у сучасному вимірі» (м. Дніпропетровськ, 2016 р.), «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (м. Харків, 2017 р.), «Лінгвістика XXI століття: здобутки та перспективи» (м. Херсон, 2017 р.), всеукраїнській: «Мова. Суспільство. Культура» (м. Херсон, 2018).

Публікації. Основні теоретичні положення й результати дослідження висвітлено автором у 11 публікаціях (з них у співавторстві – 1): у наукових фахових виданнях України – 6, у зарубіжних фахових виданнях – 1 (Румунія), у збірниках матеріалів конференцій – 3. Робота апробаційного характеру представлена 1 навчальним посібником.

Особистий внесок здобувача. У праці, опублікованої у співавторстві, особистим внеском є аналіз наукових позицій щодо сутності понять «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність», «мовна компетентність», «мовленнєва компетентність», розкриття структури професійно-мовленнєвої компетентності особистості.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (290 найменувань, із них 21 – іноземною мовою), додатків (10). Загальний обсяг дисертації становить 232 сторінки, з них 179 – основного тексту. Робота містить 1 рисунок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, розкрито ступінь її розробленості, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу дослідження, методологічні та теоретичні вихідні положення, методи дослідження, наукову новизну, практичне значення одержаних результатів наукового пошуку, викладено інформацію про апробацію і впровадження результатів дослідження, подано відомості про структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Теоретичні засади формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців-судноводіїв»** – на основі аналізу наукових позицій розкрито сутність поняття «професійно-мовленнєва компетентність майбутніх фахівців судноводіння», проаналізовано його структуру, теоретично обґрунтовано модель формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв та педагогічні умови її реалізації.

Аналіз наукових праць (Г. Варварецька, С. Глікман, В. Захарченко, М. Кулакова, О. Мітракова, В. Онищук, І. Сокол, Н. Сосницька, О. Тирон, О. Фролова, М. Цимбал, Т. Четверикова) дозволяє дійти висновку про те, що фахова підготовка майбутніх судноводіїв у вищі є видом діяльності, котра забезпечує формування системних фундаментальних та спеціальних теоретичних та практичних знань студентів, цінностей та мотивів професійної діяльності, компетентностей, якостей, досвіду.

Зазначимо, що термін «спеціаліст» використовується нами як синонім слова «фахівець» задля запобігання тавтології («фахівець» – «фахова підготовка»). Так, у довідкових джерелах зазначається, що «спеціаліст» – це та особа, яка досконало володіє певною спеціальністю, має глибокі знання в певній галузі науки, техніки, мистецтва тощо; фахівець.

Аналіз наукових праць (О. Заболотська, Л. Ліпшиць, О. Попова, Н. Слюсаренко) свідчить, що у майбутнього судноводія мають бути сформовані вміння використовувати українську та англійську мову у письмовій та усній формі, у тому числі при виконанні професійних обов'язків. Дотичними до цього є ті, що передбачають високу культуру спілкування, позитивну взаємодію в команді, в тому числі з представниками різних етносів, соціальну активність у полікультурному просторі з мотивуванням інших до спільної діяльності.

Вивчення психолого-педагогічних джерел (С. Барсук, О. Резван, В. Смелікова, М. Шерман, В. Чернікова) уможливило визначення сутності поняття *«професійно-мовленнєва компетентність майбутніх судноводіїв»* як *особистісного утворення, котре віддзеркалює переконання у важливості володіння українською та англійською мовами за професійним спрямуванням, знання про норми мови, вміння аудіювання, говоріння (монологічного, діалогічного), читання, письма з урахуванням особливостей професійної діяльності судноводіїв, здатність до комунікативної взаємодії у мультикультурному просторі, співпраці, рефлексії та корекції курсантами свого мовлення.*

У процесі дослідження встановлено, що компонентами, які репрезентують структуру професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв, є *мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-знанієвий, діяльнісно-процесуальний.*

Мотиваційно-аксіологічний компонент відображає прагнення до активного життя, цікавої роботи як ціннісної орієнтації, інтерес до професійної діяльності, бажання стати висококваліфікованим спеціалістом, переконання у важливості володіння культурою україномовного та англійськомовного спілкування. *Когнітивно-знанієвий компонент* віддзеркалює знання трьох блоків: блок лінгвістичних знань (про відповідність мовлення ustalеним у суспільстві мовним нормам (орфоепічним, граматичним, лексичним, стилістичним), про правильність, діапазон, швидкість, взаємодію, зв'язність мовлення; блок соціолінгвістичних знань (про етикет, культуру, традиції різних народів); блок фахових знань (про особливості професійної діяльності судноводія, котрі актуалізуються в його мовленні). *Діяльнісно-процесуальний компонент* відбиває вміння: *мовленнєві* (вміння аудіювання, говоріння (монологічного, діалогічного), читання, письма з проекцією на специфіку професійної діяльності судноводіїв), *інтерактивні* (вміння

взаємодіяти в процесі комунікації з членами багатонаціонального екіпажу, представниками офіційних організацій), *конвіктивні* (вміння вселяти впевненість, рішучість, переконувати інших рухатися до спільної мети у командній діяльності, у необхідності особистісно-професійного саморозвитку), *рефлексивно-корекційні* (вміння рефлексії та корекції свого мовлення).

У дисертації розроблено *модель* формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв, котра містить такі взаємопов'язані блоки: *цільовий, теоретичний, змістово-структурний, функціональний, організаційний, діагностично-результативний*.

Цільовий блок відображає мету: формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв.

Теоретичний блок містить наукові підходи та принципи. Так, з урахуванням позицій науковців щодо професійної підготовки фахівців (Є. Барбіна, І. Бех, Н. Бібік, А. Вербицький, О. Пехота, О. Пометун, О. Савченко), зокрема й майбутніх судноводіїв (Г. Варварецька, С. Волошинов, В. Захарченко, В. Климов, О. Кудін, М. Кулакова, В. Онищук), було визначено теоретичні підходи, що полягають у основі розробки та реалізації моделі: *особистісно орієнтований* (передбачає врахування особливостей майбутнього фахівця, рівня його підготовки та розвитку, цінностей та потреб), *компетентнісний* (відображає основні вимоги до судноводія як до компетентного фахівця: вміння працювати у команді та бути комунікабельним, приймати відповідальні рішення та чітко передавати їх підлеглим в умовах надзвичайних ситуацій на борту судна тощо), *контекстний* (орієнтує на формування професійно важливих знань контекстного характеру, фахово орієнтованих умінь, формування прагнення до підвищення ефективності своєї праці, встановлення ділових стосунків у трудовому колективі), *технологічний* (забезпечує чітку систематизацію дій викладача та студентів, розробку рівнів та етапів засвоєння науково-теоретичного матеріалу, виокремлення загальних та конкретних цілей).

Відповідно до визначених та схарактеризованих нами теоретичних підходів до формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв було можливим сформулювати такі принципи впровадження моделі: *динамічності, інтегративності, компенсаторності, диференційованості, інтерсуб'єктності*.

Змістово-структурний блок віддзеркалює компонентно-структурний склад професійно-мовленнєвої компетентності, а саме мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-знанієвий, діяльнісно-процесуальний компоненти.

Функціональний блок відображає педагогічні умови як ядро реалізації моделі: забезпечення усвідомлення майбутніми судноводіями значення професійно-мовленнєвої компетентності як чинника досягнення успішності їхньої професійної діяльності; поетапне розширення лінгвістичних, соціолінгвістичних, фахових знань, формування мовленнєвих умінь та вмінь взаємодії, переконання, самооцінки з їх проекцією на площину специфіки діяльності судноводія; оптимізація аудиторної та позааудиторної діяльності майбутніх фахівців із забезпечення інтеракції, співпраці, моделювання, наукового пошуку, самодіагностики та корекції професійно-мовленнєвої компетентності.

Організаційний блок містить етапи, методи, форми та засоби формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв. З огляду на окреслені вище підходи та принципи було визначено основні етапи формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв, а саме: *адаптаційно-підготовчий, навчально-творчий, продуктивно-технологічний, рефлексивно-корекційний.*

Метою *адаптаційно-підготовчого етапу* було створення інтересу до професійної діяльності, прагнення до активного життя, цікавої роботи як ціннісної орієнтації. Окрім формування мотиваційно-аксіологічного компонента на цьому етапі інтеріоризувалися лінгвістичні, соціолінгвістичні (частково й фахові) знання когнітивно-знанієвого компонента, а також мовленнєві та інтерактивні вміння діяльнісно-процесуального компонента, а саме аудіювання, говоріння, читання, письма (відповідно до персональної, соціальної, навчальної сфер, частково – професійної сфери), взаємодії з іншими в процесі бесід, ігрового моделювання, телекомунікації, самостійної роботи.

Формування цих компонентів передбачалося й на другому етапі – *навчально-творчому*. Метою зазначеного етапу була активізація бажання стати висококваліфікованим спеціалістом, переконання у значенні культури україномовного та англійськомовного спілкування, розширення лінгвістичних, соціолінгвістичних та фахових знань, мовленнєвих, інтерактивних умінь, формування конвіктивних умінь шляхом продукування та реалізації цікавих ідей у спільній діяльності з іншими, проектуванні, творчості, навчальних дослідженнях.

Продуктивно-технологічний етап мав на меті актуалізацію всіх компонентів професійно-мовленнєвої компетентності, котрі були сформовані на попередніх етапах, збагачення досвіду фахової діяльності майбутнього судноводія. Так, передбачався вияв усіх складових мотиваційно-аксіологічного компонента професійно-мовленнєвої компетентності; лінгвістичних знань відповідно до мовних норм, соціолінгвістичних знань про культурне надбання України, різних країн світу, етикет, а також фахових знань, котрі використовуються в професійному мовленні судноводія. При цьому активізувалися й уміння аудіювання, говоріння, читання, письма відповідно до специфіки діяльності фахівця судноводіння.

Метою завершального етапу – *рефлексивно-корекційного* – був розвиток умінь проводити діагностику сформованості компонентів професійно-мовленнєвої компетентності, аналізувати власні досягнення, рівень володіння українською, англійською мовами, професійно значущими знаннями, коригувати свій саморозвиток з метою набуття високого рівня сформованості зазначеної компетентності.

Діагностично-результативний блок моделі віддзеркалює критерії та показники до кожного з них: особистісно-ціннісний (характер вияву складових мотиваційно-аксіологічного компонента), інформаційно-теоретичний (правильність і повнота знань курсантів), процедурно-функціональний (ступінь сформованості мовленнєвих, інтерактивних, конвіктивних, рефлексивно-корекційних умінь), рівні (високий, середній, низький), а також результат експериментальної роботи – сформованість професійно-мовленнєвої компетентності (див. рисунок 1).

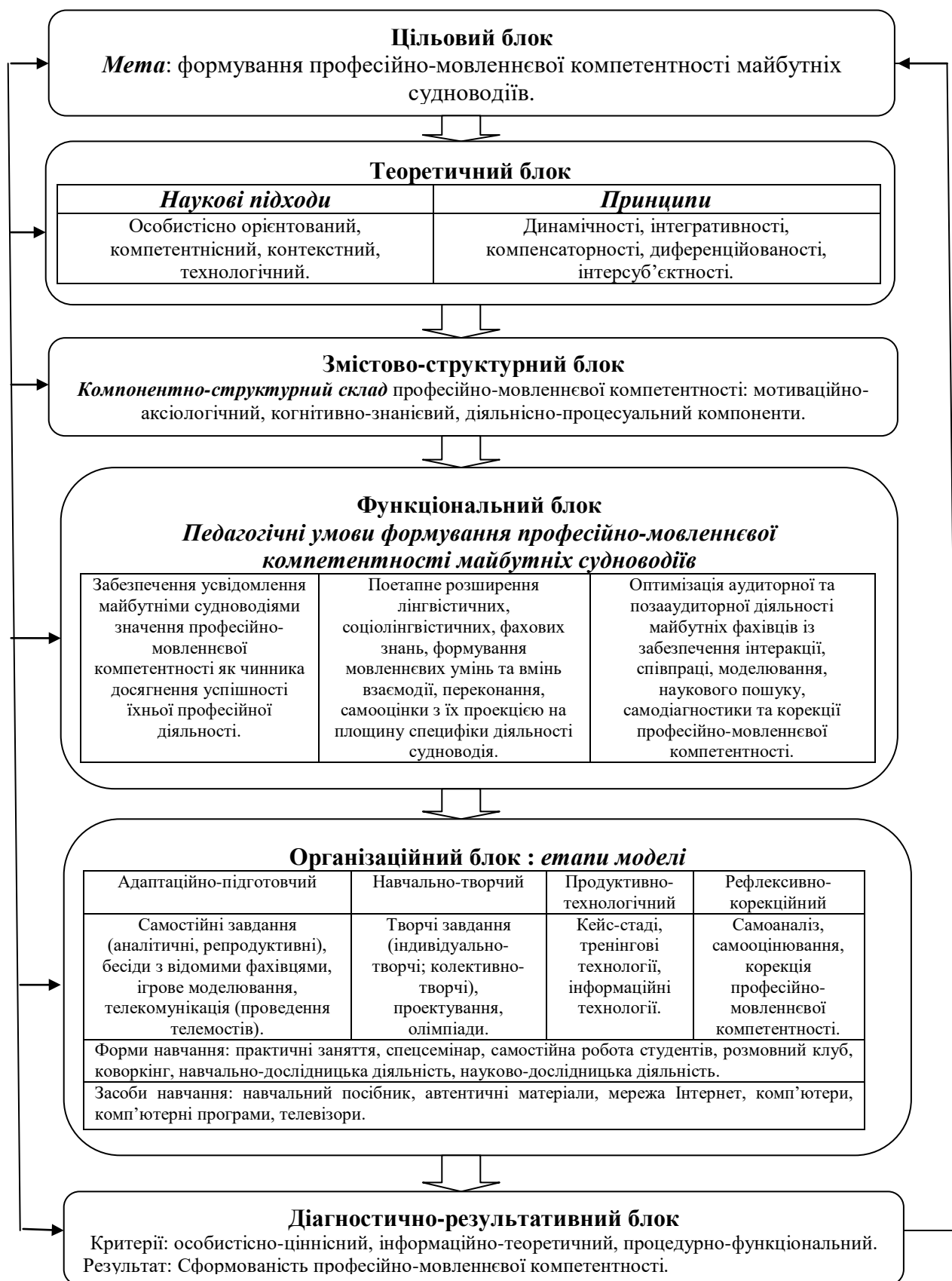

Рис. 1. Модель формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв

У другому розділі – «**Експериментальна перевірка моделі формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців судноводіння**» – розкрито інструментарій моделі формування професійно-мовленнєвої компетентності, педагогічних умов її реалізації у процесі професійної підготовки майбутніх судноводіїв, схарактеризовано критерії та показники сформованості цієї компетентності, проаналізовано результати дослідження.

З метою перевірки гіпотези дослідження, а саме запропонованої моделі та педагогічних умов її реалізації з формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв у 2014-2018 рр. було проведено педагогічний експеримент, в якому взяли участь 260 курсантів (з яких 132 особи – в експериментальній групі та 128 – у контрольній групі) факультету судноводіння, Дунайського інституту Національного університету «Одеська морська академія», навчально-наукового інституту морського флоту Одеського національного морського університету.

Метою *констатувального етапу експерименту* було проведення діагностичного дослідження із з'ясування вихідного рівня сформованості професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв. Уточнено критерії, показники сформованості професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв. *Особистісно-ціннісний критерій* відображає мотиваційно-аксіологічний компонент, відповідно й показником діагностики професійно-мовленнєвої компетентності за цим критерієм є характер вияву («стійкий», «ситуативний», «майже не виявляється») таких складових мотиваційно-аксіологічного компонента, як прагнення до активного життя, цікавої роботи як ціннісної орієнтації, інтересу до професійної діяльності, бажання стати висококваліфікованим спеціалістом, переконання у важливості володіння культурою країномовного та англomовного спілкування.

Інформаційно-теоретичний критерій віддзеркалює рівень оволодіння майбутніми судноводіями лінгвістичними, соціолінгвістичними та фаховими знаннями, ступінь інтеріоризації цієї інформації. Показником діагностики когнітивно-знанієвого компонента за інформаційно-теоретичним критерієм були правильність і повнота знань курсантів.

Діяльнісно-процесуальний компонент професійно-мовленнєвої компетентності вимірювався за допомогою *процедурно-функціонального критерію*, котрий відображає сформованість у курсантів мовленнєвих, інтерактивних, конвіктивних, рефлексивно-корекційних умінь у аспекті специфіки професії судноводія. Показником є ступінь сформованості цих умінь: вміння є сформованими, вміння є достатньо сформованими, вміння є несформованими.

Метою *формульовального етапу експерименту* було впровадження моделі та педагогічних умов з формування професійно-мовленнєвої компетентності курсантів за адаптаційно-підготовчим, навчально-творчим, продуктивно-технологічним, рефлексивно-корекційним етапами.

До інструментарію впровадження *адаптаційно-підготовчого етапу* входили: а) методи: самостійні завдання (аналітичні та репродуктивні), бесіди з відомими фахівцями, ігрове моделювання, телекомунікація (проведення телемостів);

б) форми: самостійна робота студентів, позааудиторні заняття, спецсеминар, розмовний клуб; в) засоби: навчальний посібник, автентичні матеріали, телевізори, комп'ютери.

Самостійні завдання у межах самостійної роботи студентів були систематизовані відповідно до двох груп: аналітичні та репродуктивні. До аналітичних віднесли ті, котрі передбачали аналіз, опрацювання нової інформації, підготовку есе аналітичного характеру, доповідей, доповідей-презентацій, а також прес-конференцій як інтерактивного виду організації повідомлень; до самостійних репродуктивних завдань – проведення дискусій щодо вирішення певних проблем, продукування ідей та захист їхньої доцільності, розробка рекомендацій. Зазначені завдання впроваджувалися протягом проведення спецсеминару «Професійно-мовленнєва компетентність у діяльності судноводія» та практичних занять з навчальних дисциплін «Ділова українська мова», «Англійська мова за професійним спрямуванням», «Історія та культура України». У позааудиторній діяльності був організований *розмовний клуб «Speaking Maritime English Club» (SMEC)*, котрий передбачав вправи і завдання, спрямовані на розвиток діалогічного та монологічного мовлення, на вміння опрацьовувати автентичні професійно-орієнтовані матеріали: тексти, відео та аудіо. Також були проведені *бесіди з відомими фахівцями*, протягом яких курсанти обговорювали різноманітні ситуації, що мають місце у професійній діяльності судноводіїв. Наголосимо, що спочатку фахівець пропонував проблему, курсанти висловлювали свої варіанти її розв'язання, котрі й обговорювали із запрошеним гостем. Темами були, наприклад, такі: «Особливості реалізації управлінських рішень у багатонаціональному колективі», «Особистісні якості, котрі актуалізуються під час аварійних ситуацій та отримання сигналу лиха на морі». Для формування інтересу до професійної діяльності, прагнення здобути високу кваліфікацію, асиміляції курсантами знань, умінь та досвіду використання фахової, лінгвістичної, соціолінгвістичної інформації було запропоноване *ігрове моделювання*. У процесі його впровадження спостерігалася проекція нових знань, які засвоювалися, на контекст майбутньої професії. Неабияк активізувало професійно-мовленнєву компетентність *телеспілкування* курсантів різних філіалів Національного університету «Одеська морська академія», зокрема, з Одеси й Маріуполя. Цінність цього методу полягала саме у можливості живого, прямого обміну досвідом кращої організації та самоорганізації навчання, плавпрактики, дозвілля тощо.

На *навчально-творчому етапі* реалізовувалися такі методи: творчі завдання (індивідуально-творчі, колективно-творчі), проектування, олімпіади. Формами були такі: навчально-дослідницька діяльність, студентські конференції, коворкінг, позааудиторні заняття; засобами – навчальний посібник, автентичні матеріали, мережа Інтернет, комп'ютери. *Індивідуально-творчі завдання* мали на меті вибір курсантами нестандартних підходів до вирішення проблем у процесі комунікації на судні. *Колективно-творчі завдання* передбачали раціоналізацію відомого, внесення інновацій з метою покращення діяльності не лише в аспекті взаємодії всередині екіпажу, а й з компаніями та фірмами – партнерами, контролюючими органами тощо. Більш активний вияв творчої ініціативи спостерігався в контексті *проектної*

діяльності, котру було організовано у вищому навчальному закладі у форматі *коворкінгу*. Проектна діяльність виступала засобом формування у майбутніх судноводіїв мовленнєвих, інтерактивних, конвіктивних, рефлексивно-корекційних умінь у процесі вирішення певної проблеми з отриманням конкретного матеріального продукту цієї діяльності. Коворкінг курсантів передбачав взаємодію, співтворчість у процесі проектної діяльності, оскільки саме ця форма організації навчально-пізнавальної праці дозволяла синтезувати знання різних навчальних дисциплін в ході спілкування майбутніх фахівців між собою, обміну досвідом та знаннями. *Навчально-дослідницька діяльність* сприяла активізації творчості у процесі інтеріоризації лінгвістичних, соціолінгвістичних, фахових знань, формування мисленнєвих умінь, оволодіння методами дослідження у галузі судноводіння, розвитку інтересу до професійної діяльності, креативних здібностей. Кращі роботи, виконані курсантами як навчально-дослідницькі, висувалися на участь у *студентських науково-практичних конференціях*, що також впливало на формування професійно-мовленнєвої компетентності, оскільки вимагало публічного виступу, повні й коректні відповіді на запитання, участь у дискусіях, вміння доводити правильність та наукову цінність своїх ідей. Курсанти активно брали участь і в предметних *олімпіадах* з української та англійської мов.

Продуктивно-технологічний етап реалізовувався за допомогою таких методів, як кейс-стаді, тренінгові, інтерактивні, інформаційні технології; формами були практичні заняття, науково-дослідна діяльність курсантів; засобами – мережа Інтернет, комп'ютери, автентичні матеріали. *Кейс-стаді* передбачала використання ситуаційного навчання, у ході якого викладач розвивав систему фахових, лінгвістичних та соціолінгвістичних знань курсантів, їхнє мислення, створював реальну професійну атмосферу, в якій актуалізувалися мовленнєві, інтерактивні, конвіктивні, рефлексивно-корекційні вміння. *Тренінгові технології* були одним з ефективних методів формування лінгвістичних, соціолінгвістичних та фахових знань курсантів. *Інтерактивні методи* навчання були спрямовані на актуалізацію окреслених знань та вмінь, а також на розвиток якостей майбутнього судноводія (швидкість реагування в різних ситуаціях, самостійність, наполегливість тощо). Під час занять викладач використовував й різні навчальні *інформаційні технології*, представлені у форматі комп'ютерних програм, наприклад, такі, як-от: *NetClass Pro, MarEng Plus, Marlins Test, Leonardo da Vinci, N.E.P.T.U.N.E. (Naval English Practical Training Using New E-learning)* тощо. Важливою формою, у якій забезпечувалося формування професійно-мовленнєвої компетентності, була *науково-дослідницька діяльність* майбутніх фахівців, котра передбачала широку актуалізацію накопичених лінгвістичних, соціолінгвістичних, фахових знань та їх наступне розширення відповідно до тематики дослідження.

На *рефлексивно-корекційному етапі* проводилися самоаналіз, самооцінювання, корекція професійно-мовленнєвої компетентності. На цьому етапі було доцільним організовувати як скорочені, так і розгорнуті варіанти самоаналізу й самооцінювання, при цьому скорочені варіанти нами пропонувалися, наприклад, на кожному засіданні розмовного клубу (вони містили тести на перевірку граматичних, лексичних, фахових знань та на володіння видами мовленнєвої діяльності);

розгорнуті тести містили анкети на оцінювання в собі прагнення до саморозвитку, цінності навчально-професійної діяльності.

Метою *контрольного етапу* експерименту було вивчення й пояснення кількісних і якісних змін, отриманих у ході експериментальної роботи відповідно до визначених критеріїв і показників сформованості професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв. На основі отриманих результатів визначено узагальнені дані за всіма критеріями оцінювання сформованості професійно-мовленнєвої компетентності (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Узагальнені результати рівнів сформованості професійно-мовленнєвої компетентності в експериментальній та контрольній групі за констатувальним та контрольним етапами експерименту

Рівні сформованості професійно-мовленнєвої компетентності	Експериментальна група		Контрольна група	
	Констатувальний етап	Контрольний етап	Констатувальний етап	Контрольний етап
Високий	12,3%	31,3%	14,5%	18,2%
Середній	24,7%	52,3%	25,5%	32,8%
Низький	63,0%	16,4%	60,0%	49,0%
Всього	100%	100%	100%	100%

Як видно з таблиці 1, до початку проведення експериментальної роботи рівень сформованості професійно-мовленнєвої компетентності був майже однаковим у експериментальній та контрольній групах. Після проведення експерименту в експериментальній групі спостерігалася позитивна динаміка рівнів: високий рівень був виявлений майже у третини – 31,3% респондентів (було 12,3%), середній – 52,3% (було 24,7%), низький – 16,4% (було 63,0%). У контрольній групі високого рівня досягли 18,2% (було 14,5%), середнього – 32,8% (було 25,5%), низького – 49,0 (було – 60,0%).

Був використаний критерій Пірсона (χ^2) для підтвердження відсутності статистичних відмінностей між контрольною й експериментальною вибірками до початку експерименту. Натомість, наприкінці формуального етапу експерименту результати обчислення за цим критерієм підтвердили статистичну значущість відмінності експериментальної групи від контрольної групи, що підтвердило ефективність теоретично обґрунтованої та експериментально перевіреної моделі та педагогічних умов її реалізації з формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено науково-теоретичне узагальнення та практичне вирішення проблеми формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх спеціалістів у процесі фахової підготовки. Отримані результати підтвердили гіпотезу, покладену в основу дослідження, а досягнута мета та вирішені завдання дали підставу для формулювання загальних висновків:

1. Розкрито сутність поняття «професійно-мовленнєва компетентність майбутніх судноводіїв» як особистісне утворення, котре віддзеркалює переконання

у важливості володіння українською та англійською мовами за професійним спрямуванням, знання про норми мови, вміння аудіювання, говоріння (монологічного, діалогічного), читання, письма з урахуванням особливостей професійної діяльності судноводіїв, здатність до комунікативної взаємодії у мультикультурному просторі, співпраці, рефлексії та корекції курсантами свого мовлення.

Конкретизовано структуру професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв, її репрезентовано мотиваційно-аксіологічним, когнітивно-знанієвим, діяльнісно-процесуальним компонентами. Мотиваційно-аксіологічний компонент відображає прагнення до активного життя, цікавої роботи як ціннісної орієнтації, інтерес до професійної діяльності, бажання стати висококваліфікованим спеціалістом, переконання у важливості володіння культурою україномовного та англомовного спілкування. Когнітивно-знанієвий компонент віддзеркалює знання трьох блоків: блок лінгвістичних знань (про відповідність мовлення усталеним у суспільстві мовним нормам (орфоепічним, граматичним, лексичним, стилістичним), про правильність, діапазон, швидкість, взаємодію, зв'язність мовлення; блок соціолінгвістичних знань (про етикет, культуру, традиції різних народів); блок фахових знань (про особливості професійної діяльності судноводія, котрі актуалізуються в його мовленні).

Діяльнісно-процесуальний компонент відбиває такі вміння: мовленнєві (вміння аудіювання, говоріння (монологічного, діалогічного), читання, письма з проекцією на специфіку професійної діяльності судноводіїв), інтерактивні (вміння взаємодіяти в процесі комунікації з членами багатонаціонального екіпажу, представниками офіційних організацій), конвіктивні (вміння вселяти впевненість, рішучість, переконувати інших рухатися до спільної мети у командній діяльності, у необхідності особистісно-професійного саморозвитку), рефлексивно-корекційні (вміння рефлексії та корекції свого мовлення).

2. У дисертації розроблено модель формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв, котра містить такі взаємопов'язані блоки: цільовий, теоретичний, змістово-структурний, функціональний, організаційний, діагностично-результативний. Цільовий блок відображає мету: формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв. Теоретичний блок містить наукові підходи (особистісно орієнтований, компетентнісний, контекстний, технологічний) та принципи (динамічності, інтегративності, компенсаторності, диференційованості, інтерсуб'єктності). Змістово-структурний блок віддзеркалює компонентно-структурний склад професійно-мовленнєвої компетентності, а саме мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-знанієвий, діяльнісно-процесуальний компоненти. Функціональний блок відображає педагогічні умови як ядро реалізації моделі. Організаційний блок містить етапи (адаптаційно-підготовчий, навчально-творчий, продуктивно-технологічний, рефлексивно-корекційний), а також а) методи (самостійні завдання (аналітичні, репродуктивні), бесіди з відомими фахівцями, ігрове моделювання, телекомунікація (проведення телемостів), творчі завдання (індивідуально-творчі; колективно-творчі), проектування, олімпіади, кейс-стаді, тренінгові технології, інформаційні технології, самоаналіз, самооцінювання,

корекція професійно-мовленнєвої компетентності), б) форми (практичні заняття, самостійна робота студентів, розмовний клуб, коворкінг, навчально-дослідницька діяльність, науково-дослідницька діяльність), в) засоби (навчальний посібник, автентичні матеріали, мережа Інтернет, комп'ютери, комп'ютерні програми, телевізори). Діагностично-результативний блок моделі віддзеркалює критерії та показники до кожного з них, а також результат експериментальної роботи – сформованість професійно-мовленнєвої компетентності.

3. Теоретично обґрунтовано та апробовано педагогічні умови формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки: забезпечення усвідомлення майбутніми судноводіями значення професійно-мовленнєвої компетентності як чинника досягнення успішності їхньої професійної діяльності; поетапне розширення лінгвістичних, соціолінгвістичних, фахових знань, формування мовленнєвих умінь та вмінь взаємодії, переконання, самооцінки з їх проекцією на площину специфіки діяльності судноводія; оптимізація аудиторної та позааудиторної діяльності майбутніх фахівців із забезпечення інтеракції, співпраці, моделювання, наукового пошуку, самодіагностики та корекції професійно-мовленнєвої компетентності.

4. Уточнено критерії, показники та рівні сформованості професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв: особистісно-ціннісний (характер вияву прагнення до активного життя, цікавої роботи як ціннісної орієнтації, інтересу до професійної діяльності, бажання стати висококваліфікованим спеціалістом, переконання у важливості володіння культурою україномовного та англomовного спілкування), інформаційно-теоретичний (правильність і повнота лінгвістичних, соціолінгвістичних, фахових знань майбутніх судноводіїв), процедурно-функціональний (ступінь сформованості мовленнєвих, інтерактивних, конвіктивних, рефлексивно-корекційних умінь).

Уточнення критеріїв та показників дало змогу схарактеризувати рівні сформованості професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв: високий, середній, низький.

У ході діагностики було експериментально доведено ефективність розробленої моделі та педагогічних умов її реалізації з формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв. Так, у експериментальній групі кількість курсантів з високим рівнем сформованості професійно-мовленнєвої компетентності зросла на 19% (у контрольній групі – на 3,7%), із середнім рівнем – на 27,6% (у контрольній групі – на 7,3%). Кількість респондентів з низьким рівнем сформованості цієї компетентності знизилася в експериментальній групі на 46,6%, в контрольній – на 11,0%. Зазначені кількісні показники свідчать, що в експериментальній групі відбулися більші позитивні зміни в розподілах майбутніх фахівців за рівнями сформованості професійно-мовленнєвої компетентності, ніж у контрольній.

Отже, отримані результати підтвердили ефективність теоретично обґрунтованої та експериментально перевіреної моделі та педагогічних умов її реалізації з формування професійно-мовленнєвої компетентності у майбутніх судноводіїв.

Перспективи дослідження полягають у висвітленні технологій формування соціокультурної, навчально-пізнавальної, інформаційно-технологічної компетентностей майбутніх судноводіїв, активізації їхньої проектної роботи та науково-дослідної діяльності.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях автора:

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Бондаренко Є. В. Тренінгові та інтерактивні технології як засіб формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв / Є. В. Бондаренко // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Вип.3. – Бердянськ : БДПУ, 2016. – С. 82-89.

2. Бондаренко Є. В. Мотиваційний компонент професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв / Є. В. Бондаренко // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди / За заг. редакцією член-кор. НАПН України А. В. Троцько. – Харків : ХНАДУ, 2016. – Вип. 40. – С. 11-19.

3. Бондаренко Є. В. Інформаційні технології та дистанційні засоби в професійній підготовці майбутніх фахівців судноводіння (на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням) / Є. В. Бондаренко // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / ред. кол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. – Вип. 36. – С. 126-133.

4. Бондаренко Є. В. Організація самостійної роботи майбутніх судноводіїв у процесі професійної підготовки / Є. В. Бондаренко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. / ред. кол. : акад. І. Ф. Прокопенко (голов. ред.) та інші ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2017. – Вип. 48. – С. 66-76.

5. Бондаренко Є. В. Case-study як засіб формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв (на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням) / Є. В. Бондаренко // Інноваційна педагогіка : наук. журнал. – Одеса : Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій, 2018. – С. 105-108.

6. Бондаренко Є. В. Наукові підходи до висвітлення суті професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх спеціалістів судноводіння / Є. В. Бондаренко, Н. О. Івасюк // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. – Дніпро, 2016. – № 1 (11). – С. 225-228.

Статті у зарубіжних фахових виданнях:

7. Бондаренко Є. В. Organization of Individual Work of Future Navigators in the Process of Professional and Speech Competence / Є. В. Бондаренко // Journal of Danubian Studies and Research. – 2018 : Danubius University of Galati, Romania. – Vol. №1. – P. 250-258.

Матеріали і тези конференцій

8. Бондаренко Є. В. Суть поняття «компетентність майбутнього фахівця» в психолого-педагогічних джерелах / Є. В. Бондаренко // Практична психологія у

сучасному вимірі : VII Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених і студентів : тези доповідей, Дніпропетровськ, 24 березня 2016 р. – Дніпропетровськ : Університет ім. Альфреда Нобеля. – С. 24-25.

9. Бондаренко Є. В. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх судноводіїв / Є. В. Бондаренко // Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів : теорія і практика : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (11 квітня 2017 р.) / Хар. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. - Х. : «Стиль-Издат», 2017. – С. 95-98.

10. Бондаренко Є. В. Формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутнього судноводія / Є. В. Бондаренко // II Дунайські наукові читання : духовно-творча константа особистості : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 60-річчю педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету – Ізмаїл : РВВІДГУ ; «СМИЛ», 2016. – С. 158-160.

Навчально-методичне видання:

11. Бондаренко Є. В. Методичні засоби формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв / Є. В. Бондаренко : навч. посібник. – Ізмаїл : РВВІДГУ, 2017. – 120 с.

АНОТАЦІЯ

Бондаренко Є. В. Формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх спеціалістів судноводіння у процесі фахової підготовки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Херсонський державний університет. – Херсон, 2018.

У дисертації розроблено, науково обґрунтовано та експериментально перевірено модель формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв та педагогічні умови її реалізації у процесі фахової підготовки.

Розкрито сутність поняття «професійно-мовленнєва компетентність майбутніх судноводіїв», конкретизовано її структуру (мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-знанієвий, діяльнісно-процесуальний компоненти).

У дисертації вперше розроблено модель формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв, котра містить такі взаємопов'язані блоки, як цільовий, теоретичний, змістово-структурний, функціональний, організаційний, діагностично-результативний.

Визначено педагогічні умови реалізації моделі (забезпечення усвідомлення майбутніми судноводіями значення професійно-мовленнєвої компетентності як чинника досягнення успішності їхньої професійної діяльності; поетапне розширення лінгвістичних, соціолінгвістичних, фахових знань, формування мовленнєвих умінь та вмінь взаємодії, переконання, самооцінки з їх проекцією на площину специфіки діяльності судноводія; оптимізація аудиторної та позааудиторної діяльності майбутніх фахівців із забезпечення інтеракції, співпраці, моделювання, наукового пошуку, самодіагностики та корекції професійно-мовленнєвої компетентності).

Етапами реалізації моделі є адаптаційно-підготовчий, навчально-творчий, продуктивно-технологічний, рефлексивно-корекційний, методами – самостійні

завдання (аналітичні, репродуктивні), бесіди з відомими фахівцями, ігрове моделювання, телекомунікація (проведення телемостів), творчі завдання (індивідуально-творчі; колективно-творчі), проектування, олімпіади, кейс-стаді, тренінгові технології, інформаційні технології, самоаналіз, самооцінювання, корекція професійно-мовленнєвої компетентності), формами – практичні заняття, самостійна робота студентів, спецсеминар, розмовний клуб, коворкінг, навчально-дослідницька діяльність, науково-дослідницька діяльність.

Уточнено критерії (особистісно-ціннісний, інформаційно-теоретичний, процедурно-функціональний), показники та рівні сформованості професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв.

Ключові слова: професійно-мовленнєва компетентність, майбутні судноводії, модель, педагогічні умови, вищий морський навчальний заклад.

АННОТАЦИЯ

Бондаренко Е. В. Формирование профессионально-речевой компетентности будущих специалистов судовождения в процессе профессиональной подготовки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Херсонский государственный университет. – Херсон, 2018.

В диссертации разработаны, научно обоснованы и экспериментально проверены модель формирования профессионально-речевой компетентности будущих судоводителей и педагогические условия ее реализации в процессе профессиональной подготовки.

Раскрыта сущность понятия «профессионально-речевая компетентность будущих судоводителей», конкретизирована ее структура (мотивационно-аксиологический, когнитивно-знаниевый, деятельностно-процессуальный компоненты).

В диссертации впервые разработана модель формирования профессионально-речевой компетентности будущих судоводителей, которая содержит такие взаимосвязанные блоки, как целевой, теоретический, содержательно-структурный, функциональный, организационный, коррекционно-результативный. Определены педагогические условия реализации модели (обеспечение осознания будущими судоводителями значения профессионально-речевой компетентности как фактора достижения успешности их профессиональной деятельности; поэтапное расширение лингвистических, социолингвистических, профессиональных знаний, формирование речевых умений и навыков взаимодействия, убеждения, самооценки с их проекцией на специфику деятельности судоводителя; оптимизация аудиторной и внеаудиторной деятельности будущих специалистов по обеспечению интеракции, сотрудничества, моделирования, научного поиска, самодиагностики и коррекции профессионально-речевой компетентности).

Уточнены критерии (личностно-ценностный, информационно-теоретический, процедурно-функциональный), показатели и уровни сформированности профессионально-речевой компетентности будущих судоводителей.

Ключевые слова: профессионально-речевая компетентность, будущие судоводители, модель, педагогические условия, высшее морское учебное заведение.

ANNOTATION

Bondarenko E. V. Formation of the professional and speech competence of future navigators in the process of dedicated training – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Studies. Specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Kherson State University. - Kherson, 2018.

The thesis has developed, scientifically substantiated and experimentally verified the model for the formation of professional and speech competence of future navigators and pedagogical conditions for its implementation in the process of dedicating training.

The essence of the concept of «professional and speech competence of future navigators», its structure is disclosed (motivational-axiological, cognitive-knowledgeable, activity-procedural components) is specified.

In the thesis, for the first time there was developed a model for the formation of the professional and speech competence of future navigators, which contains such interrelated blocks as a targeted, theoretical, substantive-structural, functional, organizational, correctional-effective one.

The pedagogical conditions for the implementation of the model are determined (ensuring awareness by future navigators of the value of professional and speech competence as a factor in achieving success in their professional activities; a gradual expansion of linguistic, sociolinguistic, professional knowledge, the formation of speech and interaction skills, persuasion, self-esteem with their projection on the specifics of the navigator; optimization of the classroom and extracurricular activities of future specialists in providing interaction, cooperation, modeling, scientific research, self-diagnosis and correction of vocational speech competence).

The stages of implementation of the model are adaptive-preparatory, educational-creative, productive-technological, reflexive-correction, methods – independent tasks (analytical, reproductive), interviews with known specialists, game simulation, telecommunications (conducting teleconference), creative tasks (individual-creative, collective-creative), projects, olympiads, case-study, training technologies, information technologies, self-analysis, self-evaluation, correction of professional-speech competence), practical classes, students' independent work, special workshop, spoken club, coworking, research activity.

The criteria (personal value, information-theoretical, procedural and functional), indicators and levels of formation of professional and speech competence of future navigators are classified.

The practical significance of the results is the development of methods for the formation of this competence, presented in the textbook «Methodical means of formation of the professional and speech competence of future navigators in the process of dedicated training».

Keywords: professional and speech competence, future navigators, model, pedagogical conditions, higher maritime educational institution.

Підписано до друку 26.11.2018. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Друк різнографія. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 98.

Віддруковано з готових оригінал-макетів в ТОВ “Айлант”
Свідоцтво про реєстрацію ХС №1 від 20.08.2000 р.
73000, м. Херсон, пров. Пугачова, 5/20
тел.: 49-33-48, 050-396-08-91.